

TARJAMADA LEKSIK SINONIMLARNING O'ZIGA XOS KATEGORIYALARI

Ismanova Odinaxon Urunbayevna

*Andijon davlat chet tillari instituti Nemis tili
nazariyasi amaliyoti kafedrası doktoranti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada qisman leksik muvofiqlik, tarjima amaliyotida leksik birliklarning qisman mosligi ko'p kuzatilishi, qisman moslik manba matndagi so'zning tarjima tilida bir qancha muvofiqliklari mavjud bo'lganda ro'y berishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar. Leksik muvofiqlik, manba, atoqli ot, geografik joy nomlari, ilmiy va texnik atamalar, xos so'zlar tarjimasi

Nemis va o'zbek tillarida kamdan-kam uchraydigan holat. Odatda, ular quyidagi leksik guruhlariga tegishli bo'ladi:

- 1) atoqli ot va geografik joy nomlari;
- 2) ilmiy va texnik atamalar;
- 3) oy, hafta, kun va sonlar.

Qisman leksik muvofiqlik. Tarjima amaliyotida leksik birliklarning qisman mosligi ko'p kuzatiladi. Qisman moslik manba matndagi so'zning tarjima tilida bir qancha muvofiqliklari mavjud bo'lganda ro'y beradi. Uning sabablari mavjud bo'lib, ular quyidagilarni tashkil etadi: 1) tildagi ko'plab so'zlar polisemantik (ya'ni ko'p ma'noli) bo'lib, bir tildagi so'z ma'nosi bilan boshqa tildagi so'z ma'nosi bir-biriga to'lig'icha mos kelmaydi. Masalan: das Haus (uy, boshpana¹, parlament va h. k), der Kopf(bosh, kalla, rahbar, boshliq va h. k). Shuning uchun so'zlarni tarjima qilish jarayonida ularning ma'nolari kontekst ichida ham atroflicha ochib beriladi; 2) so'zlarning sinonimik qator bo'yicha tanlanishi va izohlanishi. Sinonimlardan foydalanganda ularning semantik belgilari mohiyatini aniqlash zarur. Shunday qilinganda sinonimik qator uzvlarining ma'nolari, leksik va stilistik ma'nolaridagi farqlar, sinonimik qatorlar ayrim komponentlarining birikish imkoniyatlari hisobga olinadi: entlassen – ishdan bo'shatmoq (kitobiy tilda); Antrieb– haydamoq (og'zaki nutqda); 3) har bir so'z o'zining nominativ ma'nosiga ega. Turli tillarda nominativ birliklar bir xil ma'no anglatishi mumkin. Chunki har bir tilning nominativ birligida shu tilga xos «voqelikni turli qismlarga bo'lib ifodalashning turli tamoyillari» mavjud. Belgilar turlicha bo'lishiga qaramay, tarjima qilinayotganda hisobga olinishi kerak bo'lgan miqdorni tashkil qiladigan ekvivalentlik aynan bir xil ma'noga ega emas: "Heiße Milch mit haut darauf" – qaymoq tutgan issiq sut.

¹ (<https://fayllar.org/ekologiya-yunoncha-oikos-uy-boshpana-logos-fan-talim-berish-at.html>)

Umuman mos kelmaslik. Xos soʻzlarni tarjima qilishda lugʻaviy birliklarning oʻzaro leksik muvofiq kelmasligi kuzatiladi. Quyidagi guruhga kiruvchi soʻzlarni leksik muqobili mavjud boʻlmagan turga kiritish mumkin: 1) kundalik hayotda ishlatiladigan xos soʻzlar (doʻppi, chopon, beshik); 2) atoqli otlar va geografik joy nomlari; 3) tabrik va qutlovlar; 4) gazeta va jurnallar nomlari; 5) ogʻirlik va uzunlik oʻlchov birliklari va sh. k. Ilmiy adabiyotlarda bir millatga xos narsa, buyum, voqea-hodisalarning yoki, umuman, xorijiy soʻzlarning oʻzga tillarga koʻchib yurishi birgina adabiy aloqalarning, xususan, tarjimaning rivojlanishiga bogʻliq emas. Bu xalqaro aloqalarning, siyosiy-tarixiy² madaniy voqea-hodisalarning oʻzga xalqlar dunyoqarashiga taʼsiri bilan ham bogʻliq. Aynan shu tufayli, masalan, rus tili orqali oʻzbek tiliga siyosat, din, iqtisod va ilm-fanga oid koʻplab xorijiy soʻzlar singib ketgan. Bu oʻrinda xorijiy adabiyotlar tarjimasida orqali oʻzbek kitobxonlariga, koʻpincha, tushunarli boʻlmagan koʻplab tushunchalarni ifodalovchi xos soʻzlar kirib kelayotganini ham alohida taʼkidlash joiz.

Xos soʻzlar tarjimasida, odatda, ikki xil qiyinchilikka duch kelinadi: 1) asliyat tiliga xos soʻzlarga mos ekvivalentning mavjud emasligi; 2) asliyat tilidagi xos soʻzlar, mazkur xalqqa doir milliy³, tarixiy koloritni tarjima qilinayotgan tilda toʻlalgicha ifodalashning murakkabligi.

Shu nuqtai nazardan, xos soʻzlar tarjimasida quyidagi holatlar koʻzga tashlanadiki: 1) baynalminal xarakterdagi xos soʻzlar. Tarjimada ular oʻz shaklida birlashishi mumkin; 2) faqat maʼlum bir hudud yoki millatga xos voqea-hodisalar. Ular shu millat turmush tarziga xos tushunchalarnigina ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Ismanova O.U. XORIJIY TILLARNI OQITISHDA HAR BIR OQUVCHI BILAN INDIVIDUAL SHUGULLANISH VA KOPRIK TIL MOHIYATI. OʻZBEKISTONDA FANLARARO ILMIY TATQIQOTLAR JURNALI 2022.**
https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=uB4jVe8AAAAJ&citation_for_view=uB4jVe8AAAAJ:9yKSN-GCB0IC
2. **Ismanova O.U. TURLI TIZIMLI TILLARDA TARJIMON MAHORATI. UNIVERSAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE, 2023**
https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=uB4jVe8AAAAJ&citation_for_view=uB4jVe8AAAAJ:d1gkVwhDpl0C
3. **O. ISMANOVA. NEMIS VA OZBEK TILLAR KESIMIDA TARJIMONNING TARJIMADA LEKSIK SINONIMLARDAN TANLAB FOYDALANISH USLUBLARI** Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 2023 21ноя

² (<https://fayllar.org/tarixiy-geografiya-fanidan-test-savollari.html>),

³ (<https://fayllar.org/etnopsixologiya.html>)

https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=uB4jVe8AAAAJ&citation_for_view=uB4jVe8AAAAJ:2osOgNQ5qMEC

4. **Odinaxon Ismanova. NEMIS TILIDAN O`ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDA TARJIMON MAHORATI.** Центральноазиатский журнал образования и инноваций
2023 2 ноя (93-97)

https://scholar.google.ru/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=Ismanova+Odinaxon&oq=